

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

4-2023

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

A.A.Abduxalimov	
Andijon viloyatida sog'liqni saqlash muassasalari faoliyatidan.....	213
F.K.Yusupjanova	
Turli tizimli tillarda "head/bosh/ голова" somatik komponenti bilan makallarning qiyosiy-tipologik o'rganish	217
F.M.Mamadjanov	
Katta ma'lumotlar asrida milliy xavfsizlik tadqiqotlari.....	227
M.Komilova	
Imkoniyati cheklangan o'quvchilarni ta'limga jalb qilish	233
A.A.Abduxalimov	
Namangan viloyatidagi shifoxonalar faoliyati va ularning moddiy-texnik holati.....	239
I.R.Asqarov, M.M.Akbarova, Z.A.Smanova	
Portulaca oleracea o'simligining kimyoviy xossalari	242
S.M.Isroilova	
Muloqot qilish rus tilini oqitish jarayonida talabalarning kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish.....	249
Sh.V.Djalolov	
Umumta'lim maktab tizimida boshlang'ich sinf o'quvchilarining jismoniy tayyorgarligi va organizmning funksional holatining monitoringi.....	253
A.A.Qambarov	
Marg'ilonlik katta ashula darg'alari.....	260
D.T.Samatov	
Falsafa fanini o'qitishda multimediyaviy storitellingdan foydalanishning samaradorligi.....	265
A.U.Azimov	
Yuksak axloqiy yoshlarni tarbiyalashda fuqarolik jamiyatining o'rni	269
A.A.Ahrorqulov	
Oliy ta'lim tizimida korrupsiyaga qarshi kurash.....	275
D.A.Mamajonova	
Oliy ta'lim sohasida korrupsiya va korrupsiyaviy xavf-xatar tushunchalari.....	279
M.M.Mamadaliyeva	
Oliy ta'lim sohasida korrupsiyaviy xavflar tahlili	282
U.O'.Musoyev	
Buxoro xonligida yer egaligi munosabatlari va ularning xududiy tavsifi.....	286
D.Y.Tashnazarov	
Yunon-rum kurashchilarini texnik usullarga o'rgatishda umumiy va maxsus tayyorgarligi	291
M.M.Alimova	
Ikkinchi jahon urushi arafasida mehnat intizomi (Buxoro viloyati)	299
R.Sh.Bozorova	
Gidropoetonimlarning onomastik birliklar tizimidagi o'rni.....	303
E.X.Zoyirov	
Ya'qubi Charxiyning "Tafsiri" da pir-murshid tushunchasi	307
A.S.Inomov	
Ichki ishlar organlarida amalga oshirilayotgan ma'naviy-ma'rifiy islohotlar strategiyasi.....	311
I.S.Aslonov	
O'zbekistonning mustamlakachilik davrida savdo va transport yo'llari tarixi	316
B.M.Jo'raquziev	
Yangi O'zbekistonda ijtimoiy siyosat masalalari	320
O.Radjabov	
Qirg'izistonda temir yo'llar tarixi	324
Y.Shukurillaev	
Sho'ro Rossiyasi tomonidan Buxoro amirligining bosib olinishi jarayonida to'plagan razvedka ma'lumotlari tahlili	330
M.M.Mamatkodiroy	
Maktablarda raqamli texnologiyalardan foydalanish metodologiyasini yaratish uchun asosiy tizimli komponentlar.....	333
M.Sh.Qoraboeva	
Islom falsafasida intellektual faoliyat mezonlariga doir qarashlar tahlili	338

YA'QUBI CHARXIYNING "TAFSIRI" DA PIR-MURSHID TUSHUNCHASI

КОНЦЕПЦИЯ МАСТЕРА-УЧЕНИКА В «ТАФСИРЕ» ЯКУБИ ЧАРХИ

THE CONCEPT OF THE MASTER-STUDENT IN "TAFSIR" BY YAKUBI CHARKHI

Zoyirov Erkin Xalilovich¹¹Zoyirov Erkin Xalilovich— Buxoro muhandislik texnologiya instituti dotsenti,
falsafa fanlari nomzodi**Annotatsiya**

Ushbu maqolada Ya'qubi Charxiyning tasavvuf pirlarining suhbatlari hamda ustoz-shogirdlik munosabatlari haqida "Tafsiri Ya'qubi Charxiy" risolasidan ma'lumotlar keltirilgan. Mutasavvif qarashlarida inson o'zini anglagandan so'ng ustozlar o'rgatgan shariat ilmlarini egallab, Xudodan qanaqa ne'mat bo'lsa, o'sha bilan yashashi lozim. Bu fikr bilan insonni haqiqiy inson bo'lib shakllanishida uning jamiyat orasida bo'lishi va yaxshi insonlar bilan suhbat qilishini ahamiyati katta ekanligi ta'kidlanadi. Ya'ni, pir bilan suhbat orqali murid Allohga olib boradigan yo'lga chiqadi.

Аннотация

В этой статье собраны сведения из памфлета «Тafsири Якуби Чархи» о беседах мистиков Якуби Чархи и отношениях учителя и ученика. Согласно суфийским воззрениям, после реализации себя человек должен усвоить шариатские знания, которым его учили его учителя, и жить с теми благами, которые он имеет от Бога. Данной идеей подчеркивается, что в становлении человека как настоящей личности большое значение имеет нахождение в обществе и общение с хорошими людьми. То есть через беседу мюрид выходит на путь, ведущий к Богу.

Abstract

This article contains information from the pamphlet "Tafsiri Yakubi Charkhi" about the conversations of the mystics Yakubi Charkhi and the relationship between teacher and student. According to Sufi views, after realizing oneself, a person must learn the Sharia knowledge that his teachers taught him, and live with the blessings that he has from God. This idea emphasizes that in the development of a person as a real person, being in society and communicating with good people is of great importance. That is, through conversation, the murid enters the path leading to God.

Kalit so'zlar: ustoz, shogird, unsiya, pir, zikr, ilmi zohir, ilmi botin, til ilmi, qalb ilmi, vuqufi adadiy, vuqufi qalbiy.

Ключевые слова: учитель, ученик, унсиа, пир, зикр, захирическое (внешнее) знание, ботинических (внутренних), учения языка, познания души, числовое (адadiй) знание, душевное (qalbiy) знание.

Key words: teacher, student, unsiya, feast, dhikr, zahiric (external) knowledge, botinic (internal), teachings of the language, knowledge of the soul, numerical (adadiy) knowledge, spiritual (qalbiy) knowledge.

KIRISH

Vujudi kasal odamlar o'z kasalligini bilmasdan o'zlarini soppa-sog' deb o'ylab, tabibning maslahatlarini olmagan kabi ruhan kasal odamlar ham o'zlarini soppa-sog' deb o'ylab, ustozining nasihatlariga quloq solmaydilar. Maqsadni amalga oshirishda jahd va g'ayrat mo'ljallangan ishni bajarishda zo'r ta'sirga egadir. Nazariy bilimlarni ustozlar hamda hikmatlar o'rgatadilar.

Har bir inson tabiatiga ko'ra o'z ehtiyojlarini qondirish va kamol topishi uchun juda ko'p narsalarga, ya'ni kiyim-kechak, oziq-ovqat, uy-joy, kitoblar, ustozlarga, do'stlarga ehtiyoji bo'ladi. Inson barcha zarur narsalarni bir o'zi hosil qila olmaydi, bularni topish uchun turli kasbdagi odamlarning xizmatiga muhtojlik sezadi.

Tasavvuf ta'limotida ustoz shogirdlik masalasiga alohida e'tibor qaratilgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Islom olamida Qur'oni Karimga juda ko'p tafsirlar yozilgan. "Tafsir" arabcha so'zdan olingan bo'lib, "sharh", "izoh" "matnning ma'nosini ochib berish" va "ravshan qilish" ma'nolarini anglatadi.

Tadqiqotlar natijasiga ko'ra, XV asrgacha bo'lgan tafsirlar asosan arab tilida yozilganini ko'ramiz. Naqshbandiya tariqatining namoyondasi Ya'qubi Charxiyning "Tafsiri Charxiy" risolasi Markaziy Osiyoda fors tilida yozilgan dastlabki tafsirlardan hisoblanadi. Mutasavvuf Qur'onning birinchi surasi "Fotiha"dan so'ng, 67 suradan to 114 suragacha tafsir qiladi. Buning sababini u quyidagicha tushuntiradi: "Mendan bir guruh do'stlar, birodarlar "Fotiha"ga hamda "Mulk" surasidan to Qur'on kitobning oxirigacha katta-kichik foydalana olishlari uchun fors tilida tafsir yozib berishini iltimos qildilar"- deb ta'kidlaydi. Demak, Ya'qubi Charxiy iltimos qilgan suralarni tafsir qilgan.

Mutasavvif tafsirini tasavvufiy yondashib, mutasavviflarning fikrlaridan foydalanib, ulardan iqtiboslar keltiradi. Ya'qubi Charxiy o'zining g'oyalarini boshqa mutafakkirlarning qarashlaridan alohida ko'rsatish uchun "in faqir meguyad" (bu faqir aytadi) degan tushunchani qo'llaydi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Ya'qubi Charxiy ustoz shogirdlik masalasini "Tafsiri Ya'qubi Charxiy" risolasida ham tahlil etgan. "Noziot" – sug'uruvchilar, degan ma'noni anglatib, bu yerda tanadan jonni sug'urib oluvchi farishtalar nazarda tutilgan. Surada qiyomat qoyim bo'lish jarayoni, Muso (a.s.) bilan Fir'avn o'rtasida o'tgan mojarolar, bu dunyoning foni ekani kabi ilohiy o'g'itlar bilan birga Payg'ambar (a.s.)ning dillariga tasalli berilgan.

فَأَمَّا مَنْ طَغَىٰ **“bas, o'shanda kimki (dunyoda) haddan oshgan**
وَأَثَرَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا **va dunyo hayotini (oxiratdan) ustun qo'ygan bo'lsa,**
فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَىٰ **u holda, faqat jahannamgina (unga) makon bo'lur. [1,583”**

Mutasavvif "Nozi'ot" surasini irfoniyl tahlil qilib, ustozlari Bahouddin Naqshband va Xoja Alouddin Attorning o'g'itlarini keltiradi. Pimiz (Bahouddin Naqshband) bajargan ibodatdan tashqari qilingan ishlar bilan maqtanish nafsning bir turidir. Ya'qubi Charxiy tafsirda birinchidan, solih insonlar, ustozlar hayotiy tajribasidan ibrat olishligini ikkinchidan, ustozining ruxsatisiz har qanday ishni qilmaslikni tahlil qiladi. Mutasavvif ustozining o'rgatgan quyidagi o'g'itini keltiradi: "Hech qanday pishgan uzum qayta g'o'raga aylanmaydi, hech qanday pishgan meva qayta xom bo'lmaydi". Demak, shogird ilm olishda munosib, katta tajribaga ega bo'lgan ustozni tanlashi, uning ruxsatisiz har qanday yo'lga kirmasligi hamda hech qachon adashmasligi va xatoga yo'l qo'ymasligi ta'kidlanadi.

Ustoz shogirdga nisbatan shafqatli bo'lishi va ularga o'z bolalari kabi muomala qilishi kerak. Rasululloh (s.a.v.): "Ota o'z farzandiga qanday bo'lsa, men ham sizlar uchun shundayman", deganlar. Bu vazifani muallim shogirdlarni oxirat azobidan saqlashni qasd qilish bilan ado etishi mumkin. Mana shu niyat ota-ona farzandini dunyo olovidan saqlashidan ko'ra muhimroqdir. Shuning uchun muallimning haqqi ota-onaning haqqidan ustun qo'yiladi. Chunki ota vujud va foniyl hayotning sababchisi bo'lsa, ustoz abadiyl hayotning sababchisidir.

"A'lo" – oliyl zot, ya'ni Alloh taolo. Surada inson Allohning o'z qudrati va hikmati bilan yaratilgani, Qur'on oyatlaridan ba'zilarining unutilishi Allohning irodasiga bog'liql ekani, ilohiy nasihatlar hammaga ham ta'sir etmasligi, oxiratdagi holatlar, Qur'ondagi shu kabi ko'p o'g'itlar Ibrohim va Muso (a.s.)larga nozil etilgan sahifalarda ham mavjud ekani bayon etiladi.

سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَىٰ (Ey, Muhammad!) Eng oliyl zot bo'lmish Rabbingizning ismi bilan tasbeh ayting!

الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّىٰ 3epo, U (barcha narsani) yaratib, barpo qilgan,

وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَىٰ barchaga munosib yo'lni belgilab, (o'sha yo'lga) hidoyat qilib qo'ygan[2].

YA'qubi Charxiy "al-A'lo" surasi tafsirida ustozning vazifasini quyidagicha belgilaydi: "Haqiqiy olimning nasibasi shuki, tinimsiz pandu nasihat qilsin. Agar uning va'zi fosiqlar va hiylagar kishilarga og'ir botib, ular bu nasihatdan ibrat olmasalar ham nasihat qilishdan qaytmasin"[3,188].

Demak, Olimlar uch xil bo'ladi:

1. O'zini ham, boshqalarni ham halok etuvchi olimlar. Ular ochiqdan-ochiq dunyo talab qilganlar va unga yuz tutganlar.

2. O'zini ham, boshqalarni ham saodatga eltuvchi olimlar. Ular xalqni Zohir-u botinda Allohga da'vat qiladi.

3. O'zlarini halok qilib, boshqalarni saodatga yo'llovchi olimlar. Ular zohiran odamlarni oxiratga chorlaydi tashqaridan dunyoni tark qilganga o'xshab ko'rinadi, lekin botini, asl maqsadi xalqni o'zi tomonga og'dirish yoki biror obro'ga ega bo'lishdir.

Mutasavvuf fikricha: "Sening nasibang shuki, haqiqiy nasihatlar va voizlarning pandu nasihati va suhbatini tark qilmagaysan, ulardan qochmagaysan, ularni dilingda yomon ko'rmagaysan"[3,188].

Ya'qubi Charxiy "Al-Maorij" surasida kofirlarning Payg'ambarimiz (s.a.v.) ni yolg'onchiga chiqarmoqchi bo'lganlari to'g'risidagi oyatni tafsir qiladi. Mutasavvuf shogirdlariga bid'at hamda zalolatdan uzoq bo'lishlikni tavsiya berib, bu yo'lga kirganlarning ko'rinishidan yaxshi odamga o'xshasada aslida qalbi nopok bo'lib, yuzida nur yo'qligini ta'kidlaydi. Demak, mutasavvuf fikricha, bid'at va zalolat bilan qilingan uzoq toatdan, qalbdan qilingan qisqa toat afzaldir.

Ya'qubi Charxiy shogirdlariga pirning huzurida o'tirganda tartibli bo'lishi, ustozidan nuqson qidirmasligi, suhbat va harakatiga e'tiroz bildirmasligini tavsiya beradi.

Demak, shogird avvalo qalbini jirkanch xulqlardan, mazmum - yomon sifatlardan poklab olishi kerak Chunki ilm - qalb ibodati, maxfiy namoz va Allohga botiniy yaqinlikdir. Zohiriy a'zolar vazifasi bo'lgan namoz faqat hadas va nopokliklardan zohiriy tozalanish bilangina durust bo'ladi. Botinning ibodati va qalbning ilm bilan obod bo'lishi ham, faqatgina uni jirkanch xulqlar va razil sifatlardan poklash bilan yuzaga chiqadi. Payg'ambar (sollallohu alayhi vasallam) hadislaridan birida: "Bu din poklik ustiga barpo bo'lgan," deganlar. Zohiran ham, botinan ham u shundaydir.

"Muzzammil" (ya'ni, o'ranib yotuvchi) surasining nomi bilan ma'nodosh "Muddassir" (ya'ni, burkanib olgan) bo'lgani uchun Ya'qubi Charxiy ham avvalgi tartibda uning leksik xususiyatlariga e'tibor qaratadi va "muddassir" aslida "mutadassir" so'zidan yasalganini aytib o'tadi. Keyin bu suraning nozil bo'lish tarixini yozadi. Shuningdek, oyatlar mazmunini ochuvchi rasul va as'hob o'rtasidagi savol-javoblar, orifona baytlar, grammatik tahlillar va ta'villardan foydalanadi. Ba'zi o'rinlarda so'fiylarga murojaat qilib, oyatdan olishi kerak ma'noni uqtiradi:

"Sening bundan oladigan nasibang shuki, Haqning avliyolariga dushmanlik qiluvchilardan uzoq bo'l, ular bilan suhbat qurma, ularning inkorining shumligi sening iqroringga ziyon yetkizmasin"[5].

Ya'qubi Charxiy ta'limotida shogirdning vazifalarini quyidagicha tahlil qiladi: "Bu faqir aytadi, haqiqiy musulmon odam doimo pandu nasihat eshitishining talabida bo'ladi. Avval nasihatni ota-onasidan, so'ng ustozidan oladi".

Bir otaning o'g'illari o'zaro muhabbatli va barcha maqsadlarda bir-birlariga yordam ko'rsatishlari lozim bo'lgani kabi, bir ustozning shogirdlari ham o'zaro muhabbatli bo'lishlari kerakdir. Ularning maqsadlari oxirat bo'lsagina o'rtalarida muhabbat uyg'onadi. Agar maqsadlari dunyo bo'lsa, o'rtada hasad va adovatdan boshqa narsa hosil bo'lmaydi.

Ya'qubi Charxiyning ta'lim-tarbiya haqidagi bu fikrlari hozirgi kunda ham o'z qimmatini yo'qotmagan. Hozirgi kun talabi ham shuki, haqiqatan ham, birinchi ta'lim-tarbiyani ota-ona berishi, so'ng ustozning ta'limi zarur. Demak, farzandning haqiqiy, to'g'ri tarbiyaga ega bo'lishi ota-onaning beg'araz yordami hamda ustozning pandu-nasihati orqalidir.

Mutasavvufning fikricha, odamlarning haqiqiy pandu nasihatni qabul qilmasliklari va ulug'larning gapiga quloq solmasliklarining asl sababi ularning dunyoga, shuhrat va obro'ga, saltanat va hukumatga yetishish uchun bo'lgan kuchli muhabbatlari sabablidir.

Payg'ambarimiz (s.a.v.): "olimga yerdagi va osmondagi barcha narsalar istig'for aytadi"– deganlarida yerdagi jonzoqlar va osmonlardagi maloikalar istig'for aytishini nazarda tutilgan. Demak, yoshlar tarbiyasi va olimlarga berilgan e'tibor hozirgi kunda Yangi O'zbekistonning va Uchinchi Rennans poydevorini barpo etishda ustuvor yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

Hozirgi kunda ba'zi yoshlar kitob o'qish, ilm izlash o'rniga internet o'yinlari, kino-qo'shiqlar, be'mani eshitarishlarni ma'qul ko'rmoqda. O'zini ehtiyojini internetdan qondirish yo'liga o'tib, ota-ona va ustozlarini ortda qoldirmoqda. Nasihatlarni o'rniga "axloqiy namuna"ni izlashmoqda.

Prezidentimiz ta'kidlaganidek, "agar tarixga nazar tashlaydigan bo'lsak, buyuk ajdodlarimiz erishgan olamshumul yutuqlar zamirida avvalo ona Vatanga, xalqqa xizmat qilishdek olijanob maqsad mujassam ekanini ko'ramiz. Masalan, Abu Rayhon Beruniy, Mirzo Ulug'bek singari ulug' allomalar, Alisher Navoiy, Bobur Mirzo kabi shoir va mutafakkirlar, Abdulla Avloniy, Fitrat, Abdulla Qodiriydek ma'rifatparvarlar badiiy asarlarini aynan kamolot yoshida yaratganlarini hammamiz yaxshi bilamiz va bu bilan faxrlanamiz.

Bizning tomirlarimizda ana shunday ulug' bobolarimizning qoni oqar ekan, ularning munosib vorislari bo'lish, ular kabi yuksak maqsadlar sari intilib yashash barchamizning ezgu burchimizdir."

Ustozning mahorati bilan suhbatda yaxshi bo'lib, natija ijobiy bo'lsa, ya'ni ruhiyatiga ta'sir qilsa, u baxtli kishi hisoblanadi. Inson jamiyatda muvaffaqiyatga ega bo'lishi uchun xalqimizda ming yildan buyon shakllanib kelgan sharqona odob axloq meyor va mezonlari, diniy va milliy qadriyatlar, ota-ona hamda yaxshi ustozning suhbatlari muhim ahamiyat kasb etadi.

XULOSA

- Ya'qubi Charxiy fikricha, shayxlar muridlariga shariat asoslarini puxta o'rgatgandan so'ng, tariqat ilmlarini o'rgatgan. YA'ni, tasavvuf shayxlari shariat hamda qalblarning himoyachilaridir.

Chunki, pir vujudida Payg'ambar (s.a.v.) norizo bo'ladigan sabab yo'q bo'lgan zotdir... U pokiza axloq uchun oyna bo'lgan kishidir;

- Mutasavvuf ustozni g'assolga muridni jonsiz vujudga o'xshatadi. Muridning piring huzuridagi holati g'assol oldida turgandek bo'lib, istalغان tomonga aylantirilishi mumkin;

- Ya'qubi Charxiy qarashlarida inson o'zini anglagandan so'ng ustozlar o'rgatgan shariat ilmlarini egallab, Xudodan qanaqa ne'mat bo'lsa, o'sha bilan yashashi lozim. Bu fikr bilan insonni haqiqiy inson bo'lib shakllanishida uning jamiyat orasida bo'lishi va yaxshi insonlar bilan suhbat qilishining ahamiyati katta ekanligi ta'kidlanadi. Ya'ni, pir bilan suhbat orqali murid Allohga olib boradigan yo'lga chiqadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Яъқуби ибн Усмон ибн Маҳмуд ал-Ғазнавий ал-Чархий. Рисолаи унсия. ЎзРФА ШИ хазинаси, инн. № 5825/ Яъқуби Чархий. Рисолаи унсия. – Б. 5.

2. Раззоқова М. Мавлоно Яъқуби Чархий. – Т.: Muharrir, 2013. – Б. 34.

3. Шамсуддин Бобохонов., Абдулазиз Мансур. Нақшбандия тариқатига оид қўлғезмалар фикҳристи. -Т.: Мавороуннаҳр. 1993. – Б. 18.

4. Куръони карим. // таржима ва тафсир муаллифи Шайх Абдулазиз Мансур. – Т., "Munir", 2021. – Б. 591.

5. Ғаззолий. Ихёу улумид-дин. Биринчи китоб. – Т.: Мовароуннаҳр, 2003. – Б. 19.

6. Мирзиёев. Ш. Янги Ўзбекистон стратегияси. – Т.: O'zbekiston, 2021. – Б. 252.